

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRAT SZEMLE

BÁRANY GERŐ: *Königsbergi töredék*. Szeged 1931. (Széphalom Könyvtár.)

Szerző ebben a füzetben Königsbergi útja közben támadt gondolatait, eszmévilágait foglalja össze. Valóban töredékek, de olyan töredékek, amelyek mögött lépten-nyomon föltűnik az egész, a léleknek az egésze, szerzőjének gondolatvilága. A filozófiai tartalom, amely ezekben a töredékekben található, át- meg át van szöve a szubjektív érzelmek és hangulatok színes fonalaival. Egy emberi lélek áll előttünk, amely küzd, viaskodik az élet nehéz problémáival s keresi a megfejtést arra a nagy kérdésre, hogy vajjon van-e értelme és értéke az életnek, s ha van, akkor miben található meg?! Fölveti magának Kant nagy kérdéseit: Mit lehet tudnom? Mit kell tennem? Mit szabad remélnem?

A filozófiát igen szellemesen és találóan: az Isten előtt való kollokválásnak nevezi. Személyes ügy ez neki, a lehető legszemélyesebb — nem pedig csak „szürke teoria.“ Abból a vígasztalan, sötét háttérből, melyben az elhagyatottságnak, a magunkra utaltságnak, a társtalanságnak, az elmulásnak, a halálnak és a hiábavalóságnak fekete rémei uralkodnak — egyetlen egy pont ragyog ki, mint amely megadja az élet céljának egyedüli értelmét és értékét, s ez: az erkölcsiség. „A mindenség végső törvényei szellemi törvények, a lét veleje ethikai princípium s a világprocessus céljának — az ethikai princípiumnak megfelelően: a legmagasztosabb és legfenségesebb célnak kell lennie.“ Kant sírja előtt állva, mintha azt venném észre, — mondja a szerző — hogy a csillagos ég felettem elhalványodott, hogy annál hatalmasabb fényben ragyogjon az *erkölcsei törvény* bennem. A mély meggyőződés szuggesztív ereje az olvasót is hatalmába keríti. Nincs aktuálisabb profécia, mint hirdetni ma az ethikum világmegváltó hatalmát.

Dr. Varga Béla.

C. H. BECKER: *Nemzeti öntudat és nemzetközi megértés*. Minerva X. 1931. 1—4. sz.

A volt porosz kultuszminiszter előadása a szegedi egyetemen díszdoktorrá avatása alkalmából. Érdekes tárgyáról sok figyelemreméltó gondolatot fejt ki. „Minél hatalmasabbak és eredetibbek az egyéniségek, — mondja — annál nagyobb javára válnak a közösségnek: minél hamisítatlanabb és minél sajátosabb a népek nemzeti öntudata, annál termékenyebb az együttműködésük az emberiség javára.“

N.

ERDÉLYI LAJOS: *Mondattani tanulmányok a nyelvtudomány és nyelvtanítás köréből*. Magyar Nyelvi Tanulmányok III. kötet. Budapest, 1930. 8°. 88 l.

A szerző összegyűjtött nyelvészeti dolgozatainak ez immár a harmadik kötete. Az összevont mondatra vonatkozó nagyobb tanulmányát foglalja magában. E tanulmány eredetileg a kolozsvári m. kir. tudományegyetem 1895—6. évi pályakérdésére készült s felüljutalmazott pályamunka volt. A *Nyelvtudományi Közlemények*-ben való megjelenése után 1898-ban a Magyar Tudományos Akadémia a Sámuel-díjjal tüntette ki.

Erdélyi Lajosnak e kiváló ifjúkori munkája *Petz Gedeon* előadói jelentése szerint „az idevágó irodalmat oly alaposan ismeri és ismerteti, mint eddig sehol sem.“ Bár a szerzőnek a nyelvészet más terein is vannak alap-

JUHÁSZ JENŐ: *A moksamordvin-orosz nyelvkeveredés*. Nyelvtudományi Közlemények XLVII. (1928—30.) 296—300. 1.

A nyelvek kölcsönös hatásának vizsgálatához érdekes példákkal szolgál a moksamordvin-orosz nyelvkeveredés. Az itt közölt adatok annál föltűnőbbek, mert nem pusztá kölesönszavakról van szó, hanem orosz módon ragozott igék és névszók beillesztéséről. Különösen meglepő ez akkor, ha a cikk következő szavait olvassuk: „A moksá írók, újságszerkesztők lelkes emberek, akik anyanyelvüket határtalanul szeretik; írásaikban nyelvtisztaságra törekszenek s új szavak gyártásával iparkodnak kiirtani nyelvükből az idegen elemeket.”

Egy másik megállapítás pedig, amely arra céloz, hogy a hasonló jellegű tanulmányok eredményeinek rideg, statisztikaszerű elbírálása megtévesztő lehet, a következő: „A ... kifejezések nem használatosak az egész ... nyelvterületen, hanem a keveredés mértéke egyénenként változik, aszerint, hogy ki milyen környezetben él.”

A közölt megfigyelések írott szöveg (könyvek, újságok) alapján történtek. Mennyivel tanulságosabb lenne a mindennapi beszéd vizsgálata!

Blédy Géza.

JUHÁSZ KÁLMÁN: *Gergely püspök, Kún László kancellárja*. Turul 1930. 3—4. szám.

Gergely a csanádi egyházmegye élén állott 1275—1291-ig. Tévesen azonosították Bicskei Gergely érsekkel, mintha 1291-ben az esztergomi érsekségre emelkedett volna. Nemcsak kancellári állásánál, hanem személyes tulajdonságainál fogva is Kún László bensős, bizalmas embere volt. A király gyakran tartózkodott egyházmegyéjében. 1290. június elején is Gergely püspöknél időzik, Julius 10-e előtt a margitszigeti apácák részére adományozó oklevelet állíttat ki Gergellyel. Ez volt utolsó kancellári működése. A király nem sokáig maradt püspöki székvárosában. A következő héten kioltották életét. Hamvai felett is Gergely püspök örködött. A szomszédos Várad püspöke szentségtörésnek tartotta volna a pogánynak kikiáltott királynak az ottani székesegyházban Szent László sírja közelében való eltemetését. Ezért Gergely püspök Csanádra vitette s ott a Szent György székesegyházban helyezte el örök nyugalomra. Ebendorfer Tamás azt írja, hogy László királyt először Csanádon, aztán Váradon temették el. Azonban ezt az állítását semmi sem támoogatja, hanem valószínű, hogy a László névtől megtévesztve, tartotta a középkori osztrák kronikás a Szent László sírjáról híres váradai egyházat Kún László temetőhelyének. — Gergely püspök életének és jellemének színezetét a királlyal való sűrű együttlétéből folyó szorosabb összeköttetése adja meg. Ez pedig a király zabolátlan, lelkiismeretlen, élvhajhászó, sőt kicsapongó életmódja miatt, mely végeredményében dicstelen halálát okozta, nem kedvező Gergelyre. Ha lelkipásztori hivatása kizárja is, hogy a király bűnös szenvedélyét élesztette vagy táplálta volna: nincs eldöntve az a kérdés, vajjon élt-e mindig a rendelkezésére állott valamennyi eszközzel, hogy a király lelkét megmentse és bűnös hajlamainak letörésével a jó útra terelje. Gondolkozásmódjának tisztaságát és őszinteségét, valamint erkölcsi bátorságát kétségesse teszi az a tény, hogy mindvégig zavartalan jó viszonyban élt királyával. Nincs jelenet Gergely egész életében, mely mutatná, hogy uralkodójával ellentétbe jött volna. Királyának túlságos rokonszenve, mint gyanús felhő egymagában is elegendő Gergely főpásztori működése érdemeinek és királyhűségének elhomályosítására. Hiányával volt a méltóság érzetét gyarapító fenkölt gondolkozásnak: többre becsülte azt, amit a kor neki kedvezményül juttatott, annál, amit kiérdemelhetett volna. Alkalmazkodott korának viszonyaihoz. Elnyerte és fenntartotta a király kegyét, sütkérezett benne. Nem kereste dicsőségét abban, hogy elplántálja azt, ami környezetében hiányzott és ami minden korban szükséges: a vágyódást és törekvést magasabb élet után.

K.

KÁROLYI ÁRPÁD: *Néhány történelmi tanulmány.* Budapest. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 1930. 8-r. 507 l., 1 lev. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata. 1930. II. kötet.)

Veterán történetírónk e kötetbe régebben és újabban megjelent történelmi tanulmányait válogatta össze s adta ki úgy, amint azok annak idején megjelentek, tehát változtatás nélkül még abban az esetben is, ha az újabb kutatások azok tartalmát, esetleg eredményét is bővítették vagy változtatták. A kötetben a következő nagyértékű dolgozatokat találjuk: *Az Árpádok, mint a magyar nemzeti királyság és társadalom szervezői.* — *Magyar huszárok a schmalkaldi háborúban.* — *Az igazi Don Carlos.* — *I. Balassa Bálint életéből.* — *A huszonkettedik artikulus (az 1604. XXII. t.-c.)* — *Bocskay szerepe a történetben.* — *Bocskay és a bécsi béke.* — *Az ellenreformáció kezdetei és Thurzó György nádorrá választása.* — *Bethlen Gábor levelei.* — *Tököli a legújabb világitásban.* — *Az 1848. III. törvénycikk történetéből.*

F.

KÉKY LAJOS: *A mult esztendő magyar drámairodalma.* Jelentés a Magy. Tud. Akadémia 1931. évi Vojnits-érmének odaítélése tárgyában. Budapesti Szemle 1931. 642. (május) sz.

Ismertetése az 1930. év folyamán Budapest színházaiban bemutatásra került 31 eredeti magyar drámai műnek s beható elemzése Hunyadi Sándor *Feketeszárú cseresznye* című háromfelvonásos színjátékának, amelyet az Akadémia egyhangulag a Vojnits-éremmel tüntetett ki. „Az életből vette anyagát s az élet árad belőle a színpadról is, — írja többek közt a bírálói jelentés. — Kerül minden színpadi mesterkedést. Vannak darabjának kisebb fogyatkozásai is, de ami hatást tesz s ami sikert arat, azt tiszta eszközökkel s becsületes uton-módon éri el.“

Sz.

KOLLER PIUS: *A szellemi tulajdonságok öröklése.* Pannonhalmi Szemle VI. 1931. 2. sz.

Amikor szellemi tulajdonságok öröklődéséről beszélünk, — fejtegeti a szerző — akkor három tényezővel kell számolnunk: az örökléssel, a fizikai és szociális környezet hatásával. Az értelem kialakulásánál legfontosabb tényező az elődöktől örökségül kapott adottság, de fontos a fejlődésbe belejátszó és azt módosító másik két tényező is. A fejlődés lehetőségei sokkal nagyobbak, mint annak valóságai, s nincsen egyén, aki remélhetné, hogy minden öröklött tulajdonsága felszínre jut. Az ember életében a fejlődés minden pillanatában a társadalmi, erkölcsi, szociális, morális és fizikai ösztönzések szüntelenül belejátszanak. Sokszor ezért egyik-másik egyénben elfeledve maradnak az öröklés kiváló adottságai.

N.

KORNIS GYULA: *Az államcélok elmélete és a kultúrpolitika.* Budapesti Szemle 1931. 642 (május) sz.

Eredmény: nemcsak az értékelméleti alapon szerkesztett filozófiai állampól, hanem az állam tényleges történelmi fejlődése is — a jogállamon és a szociális államon keresztül a kultúrállamig — azt tanúsítja, hogy az emberiség hittal hisz abban, hogy úgy, amint az egyénnek, az államnak is az emberi történet nagy drámájában a vegetatív állati életen felül magasabb *ratio vitae*-je van, időfeletti örök értékek rendszere, melyet a kultúra nevében foglalunk össze. E nélkül az emberi történet csak a pusztá életösztöntől, vitális érdekektől összetartott és egybetartott, nyájszerű társadalmi csoportoknak, de nem nemzeteknek és államoknak küzdőtere (203 l.).

B.

LENGHEL, ALEXANDRU DR.: *Istoricul ciuimei in Cluj la 1738—39*. Cluj, Tipografia „Corvin”. 1930. 8-r. 160 l., 1 lev.

Becses művel gyarapította az orvostörténelmi irodalmat Lenghel dr., mikor megírta az 1738—39. évi kolozsvári nagyarányú pestis-járvány történetét. Munkájához a kiadott forrásokon kívül bőségesen használ kiadatlanokat, köztük a kolozsvári egészségügyi bizottság 1738—39. évi jegyzőkönyveit s ezek alapján lehetőleg teljes képet rajzol a jóformán egész Erdélyt sújtó „fekete halál” kolozsvári részéről s tanulságos statisztikai táblázatokkal teszi szemléltetővé a járvány lefolyását. Érdekes képek, gazdag oklevéltár s bőséges francia nyelvű összefoglalás egészítik ki az értékes művet.

F.

NÉMETH GYULA: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. A gr. Vigyázó Sándor és Ferenc vagyoni jövedelmének felhasználásával kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest 1930, Hornyánszky Viktor r. t. m. kir. udv. könyvnyomda 8-r. 350 l., 1 lev.

Németh Gyula igazi hangyaszorgalommal szedett össze minden olyan adatot, amelyből akár közvetlenül, akár pedig közvetve a legcsekélyebbet is értékesíthetett a honfoglaló magyarság kialakulásának megismeréséhez. Minthogy kutatásai szerint a magyarság az ugor közösségből való kiválása után nem sokkal később bolgár-török hatás alá került és attól kezdve a honfoglalás utánig majdnem szakadatlanul mindig különböző török törzsek hatásai alatt élt, a magyarság kialakulásának megérthetéséhez igen ügyesen legelőbb a nomád török államok keletkezését, szerte-hullását és a népeknek erre a kérdésre olyan nagy jelentőségű névadási törvényeit vizsgálja. Ezután a bolgár-török nyelvet vallatja, majd ennek meg a történeti adatoknak mintaszerű felhasználásával a bolgár-magyar érintkezéseket, valamint a hunok-bolgárok viszonyát tisztázza. A magyarságnak és a kaukázusi törzsszövetségeknek az összefüggéseit kutatva, sorra veszi a magyarság kaukázus-melletti hazájának az emlékeit, az onogurok, szabiok, türkök, kazárok nyelvét és a rájuk vonatkozó egykorú feljegyzéseket, továbbá a hunoknak és magyaroknak itteni kapcsolatait. A magyar törzrendszernek és a honfoglaló magyarság nyelvének beható, gondos vizsgálata után végül a magyarságnak keleten emlegetett maradványairól mutatja ki, hogy melyek szakadtak ki tényleg a magyarságból még a honfoglalás előtt, melyek azután (főleg a tatárjáráskor) és végül látszólagos névgyezésükön kívül, melyeknek nincs semmi kapcsolatuk sem a magyarsággal.

A magyarság Nyugatszibériában, az Ural és Irtyis között került először mélyrehatóbb török hatás alá az itten élő bolgártörökök szomszédságában vagy törzsszövetségében. Ebből a honból az avarok elől Turfánból menekülő szabiok szorították ki őket 461—465 között, mikor is a Kaukázus, Don és Volga közötti területre, valószínűleg a Kubán folyó mellékére húzódtak le. 820—830. között a kazárok nyomása következtében a Don és Dnyeper közötti Levediába mentek át, honnan azután 889-ben a besenyők lökték tovább a Dnyeper és Pruth között elterülő Etelközbe. Németh minden egyes hazánál röviden jellemzi a magyarságnak az illető hazában bírt műveltségét is.

A magyarok finnugor származásában Németh sem kételkedik. Sőt erre a korra, az ugor közösség korába viszi vissza a nevet is. Első tagja ugyanis a vogul, 'mansi' szóval egyezik, ez a vogulban a vogulok és osztjákok közös neve. Jelentése: him, férfi, ember. Második tagja, a régi 'magyeri' alakban fennmaradt 'eri', pedig valószínűleg a bolgártörök törzsszövetség révén ragadt rájuk kb. 'mansi-férfiak' értelemmel.

A Kubán-melléki hazában rendre az onogur, szabir, türök, kazár népszövetségekbe tartoztak. A magyarság ugyanis egykorú feljegyzésekben, illetve a különböző népeknél megőrződött neveiben ezeken a neveken szerepel. A magyar név 527—528-ban bukkan fel először, amikor *Gordas*, utóbb testvére *Mugeris* uralkodtak a Maeotis keleti partján élő hunokon. A bolgártörökök

melletti, valószínűleg bizonyos függő helyzetéből bizonyára ekkor kezdett kiemelkedni a Magyar törzs. A magyar törzsek elemzése is ezt erősíti meg. Németh erre vonatkozólag azt állapítja meg, hogy nem mind a hét honfoglaló törzs ered a finnugorságból, hanem a Magyarin kívül legfennebb a Nyék, jöllehet e finnugor eredetű név valószínűleg nem finnugorokat jelöl. A magyarság legkésőbbben, de biztosan még meg nem állapítható időben csatolta magához a Kürt-Gyarmat, Tarján Jenő és Kér törzseket. Utóbb a Keszit, majd a Nyéket. Legvégül aztán a Kabarok három törzse csatlakozott hozzájuk, mely csatlakozásról már az egykorú források is megemlíkeznek. A két említett finnugor eredetű törzsnevet kivéve az összes többiek török eredetűek. Ugyancsak török eredetű az árpádkori személynevek legtöbbször is, melyek még ez aránylag késői korban is igen erős török hatásról tanuskodnak. A magyarságot török népek szervezték néppé. Török uralkodók is voltak s nagyszámú török népelemet is olvasztottak magukba. Mindezeket azonban a finnugor eredetű magyarság sajátos módon igen korán magába olvasztotta (amint ezt különösen a VI. században elváló baskiriai magyarság magyar nyelvűségéből kitűnik), a nélkül, hogy eredeti, és finnugor nyelvét és jellegét tökéletesen levetkezve eltörökösödött volna.

Helyszüke miatt lehetetlen részletesen végig kísérnünk Németh lebilincselő fejtegetéseit. Meg kell jegyeznem azt is, hogy a finnugor rokonság teljesen tisztázott eredményeihez, az egykorú feljegyzések többé-kevésbé elfogadott adataihoz még senki sem használta fel ilyen teljességben és módszerben a török nyelvészet nyújtotta tanulságokat. Egyrészt ezért, másrészt pedig amiatt, hogy az eddig nagyon kevésbé tisztázott voltak következtében Némethnek most egész sereg, a magyarsággal itt vagy ott kapcsolódó népek a történetét, nyelvét is kellett tisztáznia, Németh könyve valójában nemcsak a magyarság kialakulását mondja el, hanem a magyarsággal hol itt, hol ott egybefüggő török népek (húnok, avarok, bolgártörökök stb.) történetével, nyelvi és faji jellegével is meglehetősen behatóan ismert meg bennünket. Nagyon helyesen tartanám eredményeit — népszerű kivonatban össze-sűrítve — az erdélyi magyarságnak úgy a műveltebb, mint kevésbé iskolázott részeivel egyaránt megismertetni, hogy a szakszerű nyelvészeti és történeti fejtegetéseket száraznak, unalmasnak tartók, illetve meg nem értők is megismerhessék nemzetük régmúltjára vonatkozó legújabb, maradandó értékű kutatások eredményeit.

Ferenczi Sándor.

SZÁSZ KÁROLY: *Molnár György Kolozsvárt.* Budapesti Szemle. CCXIX. kötet. 637. sz. (1930.) 362—388. l.

Szerző az annak idején ismert és híres drámai színész kolozsvári működését eleveníti fel főként édesapjához, Szász Károly püspökhöz, intézett levelek alapján. Molnár az abszolutizmus idején három ízben vendégszerepelt Kolozsvárt, majd 1879—80-ban mint drámai színész és rendező, majd igazgató töltött sikereket és balsikereket, hírlapi dicséretekben és támadásokban gazdag közel másfél esztendő. A dolgozat igen érdekes képet rajzol az akkori hírlapi színi kritikai viszonyokról.

F.

THIENEMANN TIVADAR: *Irodalomtörténeti alapfogalmak.* Második kiadás. 1931. Danubia könyvkiadó Pécs. 266. l.

Szöveg, szerző és közönség az a három irodalomtörténeti alapfogalom, melynek eredetét, fejlődését s egymáshoz való viszonyát vizsgálja könyvünk. Irodalom, irodalmi élet, irodalomtörténet, azaz maga az a valóság, amelyiknek tudományával, illetőleg alapfogalmaival foglalkozik szerzőnk, szerinte végeredményében *viszony, kölcsönhatás* egyfelől a szöveg és a szerző, másfelől a közönség között. És itt mindjárt rá kell mutatnunk arra, hogy az olvasóközönség *alapfogalom*ma tétele az irodalomtörténeti kutatást a jövőben igen helyesen arra kötelezi, hogy az irodalmi élet ismertetésében az eddiginél nagyobb figyelmet fordítson erre az alapfogalomra. Mert el kell

ismernünk azt is, hogy az eddigi kutatások csak a szerzővel és alkotásával foglalkoztak. Az irodalom másik felével, a közönséggel csak esetleg és mellékesen. Pedig — igaza van Thienemannnak — az irodalom: viszony, kölcsönhatás a mű, illetőleg a szerző és a közönség, tágabb értelemben társadalom között. Irodalom nincs közönség nélkül.

Ez a viszony, ez a szellemi kölcsönhatás kezdetben, az eredetnél egyszerű és valóban kezdetleges s a viszony fejlődésének iránya: folytonosan rétegződő, fokozódó tudatosulás, elkülönülés az individuum köré és elválás az érzékitől. Az egyszerű és kezdetleges viszony egyre összetettebbé, bonyolultabbá válik és vége nincs, folytonos.

A fejlődés lépcsőjének legalsó fokán a szóhagyomány, az iratlan irodalom korszaka van. E fokon a szöveg élőszóban él; a szerző személytelen, azonos az előadóval; a közönség pedig jelen van. Második lépcső a kézirat, az írott irodalom. A szöveg állandósul, a betű megrögzíti; a szerző és előadó ősi egysége megszlik, a kéziratmásoló mint individuum — bár mint legkisebb személy — jelenik meg. A közönség nem jelenvaló, hanem hallgató vagy olvasóként csak közel van. Harmadik lépcsőfok a könyvirodalom. Ekkor a szöveg állandó, a szerző önálló, eredeti személyiséggé nő ki; a közönség pedig végtelenül megszorodik, atomizálódik, de az írótól olyan távol van, mintha nem is volna. Mintha az író csak önmagának írna s ezért a közönség láthatatlanná válik az irodalomtörténet számára. Minden irodalmi célkitűzésnek természetesen kísérője — ebben látja Thienemann az irodalom jelenlegi funkcióját —; az elkövetkező nemzedék meghódítása, megnyilvánulása annak az irodalomteremtő akaratnak, mely mindenkor a szellem végtelen fennmaradása felé törekszik (294. l.).

E tartalomjegyzékszerűen jelzett tételek részletes kifejtése és bizonyítása adja a mű derekas, terjedelemben nagyobbik részét. Thienemann szinte kifogyhatatlan a bizonyító érvek és igazoló tények felsorolásában. És mindeniket biztos kézzel és szemmel helyezi el épen oda, hol szükség van rá. A gazdag anyagnak biztos, szuverén gazdája. Az a lendület és világos célratörés pedig, mely az érvek felsorakoztatásában és a saját szempontok előterjesztésében a könyv minden lapján érvényesül elejétől végig, jele annak, hogy Thienemann nagyon szereti témáját, a meggyőződés hevével is támogatja gondolatainak helytállóságát. Az érveket, adatokat, szempontokat és az egész tárgyalást átható eme lirizmus egyenesen tiszteletet parancsol és további gondolkodásra készlet még ott is, hol bajos az ellenvetéseket és kétéseket elhallgatni. T. i. a mű első, terjedelem szerint kisebb, de alapvető fejtegetésinél.

Thienemann ugyanis abból az alaptételből indul ki, hogy a fejlődés biológiai értelmezésű alkalmazása az irodalomra képtelen megmagyarázni az irodalmi élet összefüggő és folytonos menetét. A biológiai (= szerves) fejlődés gondolatában benne van a kezdet és vég, a zártság fogalma, holott az irodalom az elmulást, a zártságot nem ismeri, élete folytonos és fokozatosan nyitabb, tágabb. A biológiai fejlődés helyett ezért ő a szellemi fejlődés elvét alkalmazza. E módszer az irodalom folytonos, tudatos haladását, az individualizálásnak és az elvontságnak fokozatosan terjedő uralomrajutását meg tudja magyarázni. E kiinduló tétellel szemben lehetetlen elhallgatnunk azt az észrevételt, hogy a biológiai, a szerves és a nem biológiai, a szellemi fejlődés gondolata és elve nem annyira ellentétesek és kizárólagosak, mint azt a szerző gondolja. A szerves fejlődés elvének gyöngéje, hogy a kezdet és elmulás fogalmával össze van forrva, holott maga az irodalom s az irodalom *causa efficiense*, a szellem, folytonos, vég nélküli. De viszont megbecsülhetetlen előnye az, hogy valamely szakaszon belül az összefüggés logikai tömörségét jobban, meggyőzőbben tudja feltüntetni. A szellemi élet s így az irodalom is végtelen, nyílt és kiszélesedő irányú, de ismeretté, tudományosan megismerhető valósággá csak határhoz — legyen az a végtelen folytonosság — kövte válhatik. S így a szerves fejlődés eredményeit legalább mint részletmagyarázatot a szellemi fejlődés elve sem nélkülözheti. Az irodalmi jelenségek tagadását, kohézióját mindig jobban fogja érzékelteni a szerves fejlődés, míg a szellemi fejlődés jobban az irodalom folyto-

nosságát, végnélküli életét. De ha el is fogadjuk a szellemi fejlődés egyedüli helyességét és hivatottságát, akkor is kérdeznünk kell, hogy az vajjon csak az irodalomnak módszere s nem egyszersmind a szellemi élet minden ágának, tehát minden szellemi tudománynak?

Végül elismerve, hogy az irodalom viszony a szerző és az olvasók között, kérdeznünk kell, hogy minden fenoménon, mely létrejön a két fél között, együttáll irodalom is? A költészet története helyesen szélesedik-e ki a szellemi élet történetévé? A fejlődésnek nincsenek minőségi, értékelő szempontjai? Az irodalom befér-e egyetlen kategóriába, a viszony fogalmába? Világos, hogyha ez így volna, akkor minden, a könyv és olvasója között fennálló viszony együttáll irodalom volna s akkor könyvünk címéből is az irodalmi jelzót el kellene hagyni s helyettesíteni így: szellemtörténeti. Nem minden viszonyirodalom és az irodalom nemcsak szellemi viszony, kölcsönhatás a szerző és társadalom között. Ha mellőzzük az irodalomban az érték kiválasztó és elkülönítő szempontját, akkor az irodalom érthetetlen káosz, melyben a nagyobb quantum (a végnélküli folytonosság!) nem rendet teremt, de még több zavart okoz.

Lehetséges, hogy e kétségekre alkalomadtán maga Thienemann fog felelni. Lehetséges, hogy mások fogják az alapyetést tovább folytatni. Annyi mindenképpen bizonyos, hogy Thienemann műve irodalomtudományunknak olyan nyeresége, melynek termékeny hatása, tanulságai elmaradhatatlanok.

Kristóf György.

ZSIRAI MIKLÓS: *Jugria. Finnugor népnevek I.* Budapest, Hornyászkó Viktor, m. kir. udv. könyvnyomda 1930. 8°. 122 l.

Érzelmi szempontok miatt az összes művelt népeknél nemcsak a szakembereket, hanem a nagyközönséget is mindenkor erősen érdekelte az illető nép nevének eredete. Az eredetet és így a népnév származását is legtöbbször bizonyos titokzatosság veszi körül, ez a titokzatosság meg — a nemzeti büszkeségtől eltekintve — mindig különösebben izgatta a kíváncsiságot. Zsirai Miklós is ezt szeretné kielégíteni, mikor a finnugor népek (illetve országok) nevei közül elsők a bennünket legközelebről érdeklő *Jugria* nevet boncolja teljes felkészültséggel. Bevezetésül részletesen ismerteti Jugria nevééről, helyéről és népéről szóló összes számottevő régi magyarázatokot. Majd sorra veszi a különböző kútfőket: Herodotost, az orosz, arab és nyugat-európai forrásokat, amelyeknek alapján azután ő kísérli meg a lehető leghelyesebben értelmezni a Jugria nevet úgy földrajzi, mint ethnologiai s történeti szempontból. Befejezésül végül etimologiailag is értelmezi.

A Jugria, jugor név történeti forrásaink korában majdnem mindig obiugorokat jelölt. Földrajzi és ethnologiai jelentése azonban ingadozó: eleinte valószínűleg csak az északi vogulokat és osztjákokat, később kizárólag vagy csak vogulokat, vagy csak osztjákokat értettek alatta, de volt olyan idő is, amikor az egész vogulságot és osztjákságot magában foglalta. Az obiugorok egyébként nem őslakók ezen a tájékon, mert Északkeleteurópából, a Kiserá, Káma, Felső-Pecora mellékéről, a kb. a XI. század óta igen erősödő orosz nyomás következtében voltak kénytelenek állandóan északkeletre húzódní. Ezzel magyarázható az is, hogy egykor műveltségük a mainál valamivel magasabb fokú volt. Az ugor közösség korában pl. fejlett lótenyésztésük is volt, míg északabbra szorulásuk után kutyákkal és iramszarvással kellett közlekedniök, mert itt a sással, bozóttal takart, hideg ingoványos tájékon nem használhatták a lovat és messzi földről vásárolva, nem egyszer csak feldarabolva hozhatták még nemrég is az áldozásaikhoz szükséges lovakat.

Jóllehet nagyon sok adata volt, mégsem sikerült tökéletes eredményt érnie el azok hiányosságai és nagyon zür-zavaros ellenmondásai miatt. Azt azonban bizonyosnak veszi, hogy a *Jugria* név is, mint az *ongri-ungri* stb. is, az *onogur* névnek ugyancsak bolgártörök *ongur* alakjából származik és mindkettőt oroszok vették át és továbbították. Ámde nem egyszerre és

nem egy helyen. Zsirai azt gondolja ugyanis, hogy a két átvétel úgy időben, mint térben és jelentésben egyaránt elkülönül egymástól: utóbbi a mai Déloroszországban „magyar” jelentésben állapotodott meg, az előbbi pedig az on(o)gurok uraltájéki ősi földjének és e föld lakosságának volt az északkeleten használt megjelölése. Hogy miképpen került ez a név déltől északra, azt nem bírja megmondani, de az eddig közvetítőnek tartott zürjén *jegra-jugra* alakról éppen az ellenkezőjét mutatja ki: utóbbi származott az oroszból és nem fordítva!

Nagy kár, hogy a források hézagos volta miatt nem birt határozottan megfelelni a legjelentősebb kérdések egyikére: *miért nevezik az oroszok ugyanazzal az egy névvel* (ne felejtjük el, a nyelvészek megállapítása szerint az egy ugyanazon töből fejlődött két szó csak jóval később különült el úgy alakilag, mint jelentésileg: a tatárjárás egyes orosz leírásai még Jugriának is nevezik Magyarországot, Nagyváradot meg *jugor* városnak!) *az eredetileg testvér magyarokat és vogul-osztjákat, valamint házaikat, holott a Zsirai feltételezte IX—X. századi átvétel idejében úgy nyelvileg, mint külső jellegben, megjelenésben valószínűleg már nagyon elütöttek egymástól?*

Minthogy Zsirai hangtani alapon megengedi azt, hogy a szlávok még a szétválásuk előtt, legkésőbb tehát az V. századig vették át az Ugra-Jugra nevet és mivel Németh bebizonyította, hogy a szabirok 461—465 között a többiekkel együtt az onogur törzsszövetséget is kiszorították az Irtis és Ural közötti hazából le a Don—Volga—Kaukázus közé, akkor — bármennyire is ábrándos ízü elgondolásnak tessenk, — mégis csak *egyedül az lehet, hogy az uraltájéki onogur törzsszövetségbe, annak ottani utolsó éveiben bizonyos rövid ideig, a vogulok és osztjások is beletartoztak, ha nem is szervezett törzsként, de legalább is terményeikkel adót fizetők gyanánt, az oroszok pedig kelet felé hatolásuk során a vogulokkal és osztjákokkal, mint on(o)gur alattvalókkal ismerkedtek meg és e nevet a vogulok-osztjások megjelölésére természetesen a tulajdonképpen on(o)gurok elvonulása után is megtartották. Az meg magától értetődő, hogy az on(o)gurokat a nem messze eső Kubán-melletti hazában ottani találkozásukkor ugyancsak ezen a néven nevezték.*

Ferenczi Sándor.